

Νικολάου Γύζη: Η Δόξα των Ψαρών

/ [Παιδεία και Πολιτισμός](#)



Με το έργο του αυτό, ο [Νικόλαος Γύζης](#) συμπορεύεται με τον Σολωμό. Είναι και οι δύο τους εκφραστές του ιδεώδους της αθάνατης δόξας, που -δυστυχώς- είναι το τίμημα ελαχίστων, διότι λίγοι είναι αυτοί που μπορούν να την εννοήσουν και να την εκτιμήσουν.

Το έργο αυτό εντάσσεται στο σύνολο των θεμάτων που έχει εκτελέσει ο Γύζης, και τα οποία είχαν αποκλειστικές αναφορές στην μυθολογία, στην παράδοση, στην ηθογραφία και στα τελευταία γεγονότα της ιστορίας της πατρίδος του, της Ελλάδος.

Η δόξα των Ψαρών, σαν θεματική επεξεργασία και ανάπτυξη αλλά και ως παρουσίαση της σύλληψής της, διακρίνεται από τις προηγούμενες δημιουργίες του, κυρίως για το υψηλό φρόνημα που ενσαρκώνει, για τον ιδεαλισμό της, για την αρχαίζουσα λιτότητα, αλλά και για την υπέρμετρη αγάπη με την οποία ζωγραφίστηκε.

Διαβάστε για το θέμα: [Η καταστροφή των Ψαρών](#)

Τα ερεθίσματα

Ως θέμα πρέπει να τον είχε απασχολήσει πολύ ενωρίς, όμως πάντα το ανέβαλε, πιθανόν να επιθυμούσε να βρει την κατάλληλη στιγμή της έμπνευσής του. Όπως αναφέρει ο Montanton: Ο Γύζης είχε αντιγράψει στο τετράδιο των σχεδίων του στίχους από διάφορα δημοτικά τραγούδια, όπως και το σχετικό ποίημα του Διονυσίου Σολωμού, προκειμένου να το μεταφέρει σε δεδομένη στιγμή σε ζωγραφικές απεικονίσεις. Ένα μικρό και γρήγορο σκίτσο της «Δόξας», που μάλλον προέρχεται από αυτές τις σημειώσεις του, που έγιναν από το τελευταίο του ταξίδι στην Ελλάδα το φθινόπωρο του 1895, έχει επισημανθεί σε ιδιωτική συλλογή, όπου στην πίσω πλευρά του χαρτιού είναι γραμμένο με το ίδιο του το χέρι το ποίημα του Δ. Σολωμού.

Τα γεγονότα του 1897, όπου η Ελλάδα έπειτα από μία κακή προετοιμασία ηττάται στην ελληνο-τουρκική σύρραξη και οι Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής εκείνης επέβαλαν όρους δυσβάσταχτους και ταπεινωτικούς για το ελληνικό φρόνημα, κεντρίζουν την ευαισθησία των καλλιτεχνών, οι οποίοι εκρήγνυνται. Όπως έχει γράψει ο Τιμολέων Αμπελάς σε άρθρο του στην «Παλιγγενεσία» (1.1.1898) με τίτλο «Η καλλιτεχνία εν τοις εξωφύλλοις», με αφορμή τον Γ. Ν. Ροϊλό, που παρουσίαζε έναν Έλληνα στρατιώτη τραυματία από το πόλεμο του 1897, θα αδράξει την ευκαιρία να επαινέσει τους ζωγράφους που εμπνεύστηκαν από το πόλεμο αυτό, σε αντίθεση -όπως επισημαίνει- με τους ποιητές, που ήταν απόντες από το γεγονός.

Ο Γύζης ως μετανάστης της σύγχρονης Ελλάδας, ιδιαίτερα ευαισθητοποιημένος στα εθνικά θέματα, πληγώνεται στον πατριωτισμό του, θλίβεται και ξεσπά σε μία πλημμυρίδα αγάπης για την Ελλάδα, αλλά και ταυτοχρόνως σε μία οργή προς τις μεγάλες και ισχυρές δυνάμεις της Ευρώπης.

Το πλήρωμα του χρόνου

Τελικά, η «**Δόξα των Ψαρών**», έπειτα από μία σειρά από σκίτσα και σχέδια, παίρνει την τελική μορφή.



Την πρώτη μαρτυρία ότι τελικά ο **Γύζης** ζωγράφισε αλλά ολοκλήρωσε το έργο αυτό, είναι η πληροφορία ότι εκτέθηκε το 1898 στη Βιέννη, και κατόπιν στην έκθεση του Glaspalast του Μονάχου, μαζί με άλλα έργα του Γύζη. Ο ίδιος ο καλλιτέχνης αναφέρεται για πρώτη φορά σε επιστολή του από το Μόναχο με ημερομηνία 28 Φεβρουαρίου 1899.

Το έργο αυτό τελικώς του **Γύζη** μέχρι μερικά χρόνια ήταν γνωστό μόνο από βιβλιογραφικές αναφορές, χωρίς να γνωρίζουμε την χρωματική γκάμα την οποίαν έχει, καθώς και τις λεπτομέρειες της τελικής σύνθεσης που πραγματοποίησε ο καλλιτέχνης. Αυτό που είναι βέβαιο από τις διάφορες πληροφορίες, ήταν ότι είχε σαν τεχνική υποδομή την ελαιογραφία επάνω σε προετοιμασμένο ύφασμα και ότι μέχρι το 1967 βρισκόταν σε άριστη φυσική κατάσταση στις συλλογές των ανακτόρων της Ελλάδος.

Σήμερα υπάρχουν πληροφορίες ότι βρίσκεται σε ιδιωτική συλλογή. Οι διαστάσεις του έργου, όπως και αν τυχόν υπάρχουν χειρόγραφες σημειώσεις στο πίσω μέρος του έργου πιθανόν και από τον ίδιο τον Γύζη, είναι άγνωστα στοιχεία.

Ο **Μαρίνος Καλλιγάς** στο βιβλίο του «**Νικόλαος Γύζης**» αναφέρει: «*Η Δόξα παριστάνεται με προφίλ και έρχεται από το βάθος και λίγο από τα δεξιά, σχεδόν μετωπικά προς τον θεατή, και μοιάζει να προσγειώνεται μόλις αυτή τη στιγμή, πίσω της, μία δέσμη φωτός, στα δεξιά και μία αχνή ακτίνα αριστερά, σημάδια μιας συμβολικής ανατολής, αιχμαλωτίζουν το βλέμμα του θεατή πάνω από τον αριστερό ώμο της Δόξας, που περπατά μονάχη στην ολόμαυρη ράχη των Ψαρών*»

.(Πιθανόν ο Μ. Καλλιγάς να είχε δει και μελετήσει το έργο αυτό στο κτίριο των ανακτόρων).

Η **Εθνική Πινακοθήκη της Ελλάδος** κατέχει κρητιδογραφία επάνω σε χονδρό χαρτόνι διαστάσεων 39,5X26,5 εκ. και πρόκειται για μία από τις σπουδές που είχε κάνει πριν την οριστικοποίηση της έμπνευσής του. Συμβολίζεται από μία αιθέρια μορφή αγέρωχη με αρχαγγελική παρουσία «που προχωρεί με βήμα σταθερό και απαλό», αυστηρή, μοναχή, με περισυλλογή. Φαντάζει σαν κούρος που αναστήθηκε από την ολόμαυρη ράχη των Ψαρών, για να καταγράψει -όπως ο ίδιος αναφέρει- την ηρωισμό και τη θυσία.

Είναι μία γόνιμη στιγμή της δημιουργίας του, που με περίσσια ιδιοφυΐα στήνει το σκηνικό της παράστασής του. Το σύνολο κυριαρχείται από την πρωτόγνωρη γυναικεία μορφή της «Δόξας», με το αυστηρό ύφος, με καρφωμένο το βλοσυρό βλέμμα στη δέλτο, φτερωτή σαν «Νίκη», περιτρέχει τις ράχες και τις βουνοκορφές, να απαθανατίσει με τη γραφίδα της τα ονόματα των λαμπρών παλικαριών. Στο διάβα της τρέμει η γη και ανεμίζουν τα μακριά αραχνούφαντα και αρχαιοπρεπή πέπλα της σαν φτερά γρηγορόφτερου αγγέλου στον αιγαιοπελαγίτικο αέρα, με το δεξί χέρι υψωμένο σαν σε προσταγή, δείχνει με τον δείκτη της τον στέφανο της κεφαλής, σύμβολο αρχέγονο της θυσίας, έπαθλο των αγωνιστών και των ηρώων, το τίμημα της ελευθερίας και της αθάνατης δόξας. Γύρω της το ξερό τοπίο, το χώμα κείτεται στα πόδια της μαύρο και σκοτεινό , ενώ κόκκινες ανταύγειες αίματος σημαδεύουν τα χαμένα νιάτα των γενναίων. Ο ανταριασμένος ουρανός με τις φωτεινές του ώχρες δημιουργεί ένα υποβλητικό , τρομακτικό, αποκαλυπτικό σκηνικό, που σοκάρει τον θεατή, τον φοβίζει.



Οι κριτικές

Στην **έκθεση του Ζαπείου** που εγκαινιάστηκε στις 28 Μαρτίου 1899, έλαβαν μέρος διάφοροι καλλιτέχνες με 169 έργα τέχνης. Μεταξύ των συμμετεχόντων ήταν και ο Νικόλαος Γύζης με τον ζωγραφικό του πίνακα «Η Δόξα των Ψαρών».

Όπως ήταν φυσικό, τα εγκαίνια της έκθεσης ήταν μεγαλοπρεπή, και χαιρετίστηκαν γενικά με ευμενή σχόλια από όλο τον Τύπο, μάλιστα ορισμένοι ορθογράφοι με ενθουσιώδη κείμενα και κριτικές αμφίβολης εγκυρότητας ξεπέρασαν κάθε μέτρο.

Η εφημερίδα «**Εμπρός**», που ένθερμα υποστήριξε και πρόβαλε την έκθεση αυτή, προέβη σε τεχνοκριτικές των εκτεθειμένων έργων. Συγκεκριμένα, ο χρονογράφος της με το ψευδώνυμο «**Ριπ**» παρουσίασε τις τεχνοκριτικές του εκτιμήσεις και παρατηρήσεις για τα εκθέματα σε τρεις διαδοχικές συνέχειες: 29, 30, και 31 Μαρτίου.

Ο «**Ριπ**», στα σχόλιά του για τον πίνακα του Νικόλαου Γύζη με θέμα την «Δόξα των Ψαρών», ήταν αρκετά καυστικός και απόλυτος. Χωρίς να προσέξει τις αρετές του έργου και το βαθύτερο νόημα του καλλιτέχνη, το χαρακτήρισε «γέννημα παράτολμης υσιπέτιδος φαντασίας». Η άποψή του αυτή επηρέασε ένα μεγάλο μέρος του αθηναϊκού κοινού, ενώ το πλατύ κοινό των Αθηνών που δεν είχε συνηθίσει σε τέτοιου είδους παράσταση, δεν μπόρεσε να αντέξει σ αυτή τη νέα καινοτομική δουλειά του καλλιτέχνη και τον αποδοκίμασε.

Όπως ήταν εύλογο, ο **Γύζης**, μόλις το πληροφορείται, οργίζεται και ζητά από τον Γεώργη να του επιστραφεί η «Δόξα των Ψαρών» το συντομότερο.

Λίγο αργότερα, ανήσυχος για τις πληροφορίες που καταφθάνουν, θα γράψει στην Έδλα, τη σύζυγο Γεωργίου Ν. Νάζου, ορισμένες διευκρινιστικές σκέψεις του για το έργο του, που τρόμαξε το ελληνικό κοινό «...σε τρόμαξε το μεγαλείον αυτής, ως και το ύψος, εις το οποίο ευρέθης. Αλλ ἔχεις δίκαιον να είσαι ευτυχής , διότι ἦσουν κοντά μου. Μου προκάλεσε με την ‘Δόξα’ ο δαιμόνιος Σολωμός. Ήταν όμως και το πνεύμα μου και η καρδιά μου και εν μέρος της ζωής μου μαζί της...».

Επειδή οι φιλολογικές απόψεις των αρθρογράφων αλλά και ορισμένων ειδικών συνεχίζουν με τον τρόπο τους να αποδοκιμάζουν την «Δόξα των Ψαρών», ο Γύζης, σαν πληγωμένος πατέρας που το πνευματικό του παιδί -το γέννημα του- βλέπει να παρερμηνεύεται και να διακωμωδείται, εκρήγνυται και ξεχειλίζει από καλλιτεχνικό μένος. Τότε θα προβεί σε μία μοναδική ερμηνεία για το δημιούργημά του, όπου με γλαφυρό τρόπο θα αποκαλύψει όλες τις πτυχές της σκέψης του, τους οραματισμούς του, το ιδανικό του για την μορφοποίηση αυτού του έργου, της «Δόξας των Ψαρών».

Αποκαλυπτική επιστολή

Η επιστολή που έστειλε προς τον Γεώργη είναι συγκλονιστική (Απρίλιος 1900): «...Με ρώτησες πως εγώ εφαντάσθην την “Δόξαν” του Σολωμού, διότι αυτού διαιρέθησαν αι γνώμαι, ότι κακώς εγώ εννόησα τη λέξιν “μελετά τα λαμπρά παλικάρια” και όχι καταγράφει. Είμαι βέβαιος ότι εξ όλων των εκατομμυρίων Ελλήνων, οίτινες γνωρίζουν τους στίχους του Σολωμού, ότι ουδείς ποτέ θα ημπορεί να αναδείξει ότι την εμπνεύσθην. Την Δόξαν όπως ο ίδιος, όπως είμαι

βέβαιος ότι ο μεν θα την συλλογισθεί κοκκινομάγουλον, γλυκείαν, ο δε με μικρότερον ή μακρότερον βήμα. Εμέ τον καλλιτέχνην ενέπνευσαν αυτά αι ολίγαι λέξεις του δαιμόνιου ποιητού, δαιμόνιαν δόξα, δόξαν αυστηράν, περπατώντας εις την ολόμαυρον ράχην του υψώματος των κατεστραμένων Ψαρών εν ώρα δείλης και αγρείας καταστροφής, κρατούσαν μεν τη γραφίδα και πλάκα επί της οποίας θα εγγράφει τα ονόματα των λαμπρών παλικάριών, αλλά ίνα κρατηθεί εις την έννοιαν του δαιμόνιου ποιητού, παριστά αυτήν μελετώσαν...

...Δεν ζωγραφίζονται αι λέξεις, αλλά το πνεύμα αυτών. Αν και το έργον μου ποτέ δεν έγινεν όπως ακριβώς το αισθανόμουν και ποτέ δεν ήμουν ευτυχής, ουδέ ευχαριστημένος, ουχ ήττον την δόξαν των Ψαρών, οφείλω να το υπερασπισθώ, είναι πνευματικόν τέκνον και αν είναι χωλόν, δεν το ανέχομαι να μου το περιγελάσουν¹⁶.

Αυτή η κατηγορηματική δήλωση του Γύζη μας προσδιορίζει αυτόματα και το πνεύμα που διέπει την σύνθεσή του, πρόκειται για μία ιδεαλιστική παρουσίαση, που αντικατοπτρίζει την θέση του απέναντι στα ιδεαλιστικά κινήματα του Schiller και του Hegel και τις νέες αρχέτυπες δημιουργίες των συμβολικών μορφών, της Ελευθερίας, της Θρησκείας, της Δόξας και άλλων αφηρημένων εννοιών, που προσπαθούν μέσα από χρωματικές εικονίσεις να αποδώσουν την ατμόσφαιρα και το νόημα της έννοιας που διαπραγματεύονται.

Η ελευθερία του καλλιτέχνη

Ο **Γύζης** με θάρρος και παρρησία υπερασπίζεται την ελευθερία του καλλιτέχνη και την ιδιαιτερότητα της τέχνης του. Ο ποιητής εμπνέει τον καλλιτέχνη, αλλά όταν ο καλλιτέχνης είναι ποιητής, επιτρέπεται εις αυτόν να διερευνήσει νέους δρόμους για να μιλήσει, είναι το αδιαφιλονίκητο δικαίωμα κάθε καλλιτέχνη για την ελεύθερη ερμηνεία και απόδοση κάθε ποιητικής αλήθειας.

Ο καλλιτέχνης μ' αυτήν του τη προσπάθεια, να ενσαρκώσει μία ιδέα που είναι η δόξα, αφαιρεί από την φαινομενική παράσταση κάθε ρεαλισμό, για να την αναγάγει σ' ένα διαχρονικό συμβολισμό, πέρα από τα καθιερωμένα πλαίσια. Γι' αυτό και η δόξα του δεν περιορίζεται μόνο στα ελληνικά γεωγραφικά πλαίσια, ούτε στο οροθέσια ενός συγκεκριμένου συμβάντος, το γεγονός είναι η αφορμή, η αιτία, το μήνυμα της δόξας οικουμενικό χωρίς χωροθετικούς περιορισμούς.

Ο **Γύζης** σ' αυτό το έργο του αγγίζει το γνωστό πια για την εκφραστικότητα του κίνημα του Jugendstil, ακόμη και κάποιες συμβολικές τάσεις, αφού για την πραγμάτωσή του υπεισέρχονται και καθαρά προσωπικοί βιωματικοί συνειρμοί για την μετάδοση της ιδέας του συμβόλου. Ο καλλιτέχνης, για να ζωγραφίσει αυτό το

έργο, είναι βέβαιο ότι βασίσθηκε στην μία από τις δύο εκδοχές του τέταρτου στίχου του ποιήματος του Σολωμού «Η καταστροφή των Ψαρών» «και στην κόμη στεφάνι φορεί» και όχι στην άλλη διατύπωση του στίχου, που είναι «και στο χέρι στεφάνι κρατεί». Ακόμη δεν είναι εξακριβωμένο αν το υπάρχον γλυπτό μικρών διαστάσεων που παριστάνει την Δόξα σύμφωνα με την περιγραφή του πίνακα είναι έργο του Γύζη, όμως κι αυτό ως έργο τέχνης και ως δύναμη έκφρασης είναι εντυπωσιακό και επιβλητικό. Είναι γύψος που έχει χρωματιστεί μ' ένα καφέ-πράσινο χρώμα. Το έργο δεν φέρει υπογραφή, αν και οι κτήτορές του υποστηρίζουν ότι είναι γλυπτικό δημιούργημα του καλλιτέχνη (ανήκει σε ιδιωτική συλλογή). Εάν αληθεύει, τότε το θέμα «Η Δόξα των Ψαρών» αποκτά και νέες διαστάσεις για μελέτη και ερμηνεία.

Βέβαιο είναι ότι ο **Γύζης** μέσα από αυτή την έννοια επιδιώκει να αναπτερώσει την ιδέα της αναγεννώμενης Ελλάδας, απέναντι στην ταπεινωτική για την πατρίδα του ήττα , τη σύρραξη του πολέμου του 1897.

Οι στίχοι του Διονυσίου Σολωμού όπως έχουν καταγραφεί είναι οι εξής:

Η Καταστροφή των Ψαρών

Στων Ψαρών την ολόμαυρη ράχη

περπατώντας η Δόξα μονάχη,

μελετά τα λαμπρά παλικάρια

και στην κόμη στεφάνι φορεί

γινωμένο από λίγα χορτάρια

που 'χαν μείνει στην έρημη γη.

Η άλλη εκδοχή του ποιήματος είναι:

Και στο χέρι στεφάνι κρατεί,

γινωμένο από λίγα χορτάρια

που 'χαν μείνει στην έρημη γη.

Βιβλιογραφία

Νέλλη Μισιρλή, «Ελληνική Ζωγραφική», σελ. 118.

Μαρίνος Καλλιγιάς, «Νικόλαος Γύζης», σελ. 123, 229.

Κώστας Μπαρούτας, «Εικαστική Ζωή και Αισθητική Παιδεία στην Αθήνα του 19ου αιώνα», σελ. 154, 156.

Επιστολαί Νικόλαου Γύζη 1953, σελ. 223, 224, 236, 238, 244 και 256-257

Πηγή: pemptousia.gr / Δρ. Μιχάλης Δουλγερίδης, Δ/ντης του Τμήματος Καλλιτεχνικής Συντήρησης - Αποκατάστασης Έργων Τέχνης της Εθνικής Πινακοθήκης